

המלאכים מתפלאים מהסיפור של יציאת מצרים בזמן של גאולת הנפש אף שהגוף עדיין היה בגלות

זה אנו לובשים בגד לבן, לכבד את המלאכים הבאים אלינו בליל הסדר להתלבש כמותם עכדה"ק.

והנה במה שמבואר בזוהר הקדוש שהמלאכים חוזרים בשליחותם אל הקב"ה, לדבר בשבחם של ישראל שקיימו מצות סיפור יציאת מצרים, נראה ברור כי מאחר שכלל גדול הוא שמכל מצוה נברא מלאך סגור, כמו ששינו במשנה (אבות פ"ד מ"א): "רבי אליעזר בן יעקב אומר, העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד, והעובר עבירה אחת קונה לו קטגור אחד". ופירש הרע"ב: "פרקליט, מלאך מליץ טוב. קטגור, מליץ רע".

נמצא לפי זה כי כל המלאכים שנבראו בליל הפסח מקיום המצוה של סיפור יציאת מצרים, מצטרפים אל אותם המלאכים ששלחם הקב"ה לשמוע איך שמקיימים ישראל המצוה לספר ביציאת מצרים, ומאחר שבליל פסח מוציא הקב"ה את כל אחד מישראל מטומאת מצרים הפרטית שלו, הרי המלאכים שנבראו ממצוה חשובה זו הם מיוחדים בקדושתם, והן הן העדים על עם קדוש שיש לו להקב"ה בעולמו, שבראו את המלאכים הקדושים מקיום מצות סיפור יציאת מצרים בתכלית השלימות.

ביאור נשגב של ה"בני יששכר" על התפעלות המלאכים

אמנם כבר נתייגעו המפרשים להבין ולהשכיל, מדוע מתפעלים המלאכים כל כך מקיום מצות סיפור יציאת מצרים יותר מקיום כל מצוות התורה. זאת ועוד, הלא כך ראוי להיות שנודה ונהלל להקב"ה שהוציאנו ממצרים בניסים ונפלאות, וכמו שתמה על כך מאורו של עולם ה"בני יששכר" (ניסן מאמר ד דרוש א על דרך הדרוש): "והנה מהראוי להתבונן, מה הוא השבח הגדול שמשבחים המלאכים את ישראל על הסיפור הזה, הלא בודאי מי שעושים לו טובה, מחויב לספר ולהחזיק טובה למי שעשה לו טובה כזו".

ומבאר ה"בני יששכר" באריכות כי עיקר התפעלות המלאכים הוא, ממה שאנו מקיימים מצות סיפור יציאת מצרים אפילו כאשר אנו נמצאים בגלויות, נתונים תחת אויבי ישראל להרוג ולאבד ולמכה ולחרפה, והנה עם כל זאת אנו מספרים

מעלה, מלאכים ושרפים, חיות ואופני הקודש, ומבקש מהם לרדת בעולם הזה כדי לשמוע איך שבניו החביבים מספרים בשבחו של הקב"ה ביציאת מצרים, והנה הדברים בלשון קדשו:

"ביה שעתא כניש קוב"ה לכל פמליא דיליה ואמר לון, זילו ושמעו ספורא דשבחא דילי דקא משתעו בני וחדאן בפורקני, כדין כולהו מתכנשין ואתיין ומתחברין בהדיהו דישאל, ושמעו ספורא דשבחא דקא חדאן בחדוה דפורקנא דמאריהון, כדין אתיין ואודן ליה לקוב"ה על כל אינון נסין וגבורן, ואודאן ליה על עמא קדישא דאית ליה בארעא, דחדאן בחדוה דפורקנא דמאריהון".

בתרגום ללשון הקדוש:

"באותה שעה מכנס הקב"ה לכל הפמליא שלו ואומר להם, לכו ושמעו סיפור השבח שלי שמספרים בני ושמחים בגאולתי, אז מתכנסים כולם ובאים ומתחברים עם ישראל, ושומעים סיפור השבח ששמחים בשמחת גאולת הקב"ה, ואז הם באים ומודים להקב"ה על כל הניסים והגבורות, ומודים להקב"ה על עם קדוש שיש בארץ, ששמחים בשמחה הגאולה של הקב"ה".

אמת מה נהדר הוא המחזה הנפלא, איך כל מלאכי מעלה מתכנסים בביתם של ישראל לשמוע, איך בעל הבית מספר לצאצאיו הקטנים והגדולים את הניסים והנפלאות שעשה עמנו הקב"ה ביציאת מצרים, והנה הם עולים למעלה מלאי התפעלות, מודים ומהללים להקב"ה על עם קדוש ונפלא כזה שיש לו בארץ.

בספר "אמרי פנחס" להרה"ק רבי פנחס מקוריץ זי"ע (ימים נוראים ר"י אות א), מבאר לפי זה הטעם למנהג ישראל תורה שהביאו ה"טורי זהב" (א"י"ה סימן תע"ק א) וה"מגן אברהם" (שם ס"ק ה), ללבוש בליל הסדר בגד לבן הנקרא קיטל, על פי מה שכתב הרמ"א (א"י"ה סימן תרי סעיף ד): "יש שכתבו שנהגו ללבוש בגדים לבנים נקיים ביום כיפור דוגמת מלאכי השרת, וכן נוהגין ללבוש הקיטל שהוא לבן ונקי".

ומקור הדבר בגמרא (קידושין עב): "תלמידי חכמים שבבבל דומים למלאכי השרת". ופירש רש"י: "לבושים לבנים ועטופים כמלאכי השרת וכתוב (יחזקאל ט"א) והאיש לבוש הבדים". הנה כי כן מטעם

לקראת חג הפסח הבא עלינו לטובה, דבר בעתו מה טוב להתבונן במה ששינו במשנה (פסחים קטז): הביאה המגיד ב"הגדה של פסח": "ככל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שנאמר (שמות יג-ח) והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". וצריך ביאור איך למדו חכמינו ז"ל מפסוק זה, שבכל דור ודור צריך לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים.

מצינו על כך שני פירושים בדברי הראשונים, הרי"ב יקר והריטב"א פירשו שלמדו כן ממה שכתוב: "בעבור זה עשה ה' לי", וכבר דרש בעל הגדה שצריך לומר לבן הרשע פסוק זה: "בעבור זה עשה ה' לי, לי ולא לו, אילו היה שם לא היה נגאל", הרי מבואר שבכל דור ודור צריך לראות עצמו כאילו יצא ממצרים. ה"ארחות חיים" וה"כל בו" ביארו שלמדו כן ממה שכתוב שיגיד לבנו: "בצאתי ממצרים", ולא נאמר "בצאת אבותינו ממצרים", הרי מבואר שכל אחד צריך לראות כאילו הוא עצמו יצא ממצרים.

והנה כאשר נתבונן נראה שטמון כאן חידוש גדול, כי לא רק שבכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, אלא זאת ועוד, שצריך לומר כן לבנו: "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". וצריך ביאור לבאר בדרך עבודה השווה לכל נפש, מהי התועלת לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, אשר כאמור צריך למסור דבר זה לבניו בליל הסדר.

עוד ראוי להתבונן על מה שבחרו הראשונים לכנות את מכלול המצוות שאנו מקיימים בליל פסח: סיפור יציאת מצרים, אכילת המצות והמרור, שתיית ד' הכוסות, בשם "סדר", כמו שכתבו התוספות (פסחים קיד. ד"ה הביאו הב'): "מי שאומר הגדה ועושה הסדר". וכן מצינו ב"כל בו" שסידר את הלכות ליל פסח תחת השם "ליל הסדר". ועל שם כך נקרא ליל קדוש זה בכל תפוצות ישראל בשם "ליל הסדר".

"ביה שעתא כניש קוב"ה" לכל פמליא דיליה"

פתח דברינו יאיר במה שמבואר בזוהר הקדוש ברעיא מהימנא (פרשת בא מ: ד"ה פקודא בתר דא), כי בליל פסח מכנס הקב"ה את כל הפמליא של

זוהר הקדוש: בליל פסח שולח הקב"ה כל הפמליא שלו לשמוע איך בניו מספרים בשבחו ושמחים בגאולתו

ישוב קושיא עצומה: מדוע נצטוונו לספר ביציאת מצרים לפני חצות כאשר עדיין היינו בגלות הגוף

גלות מצרים היתה כלולה מגלות הנפש והגוף, וכן גאולת מצרים היתה כלולה מגאולת הנפש והגוף

בעש"ט הקדוש: "קרבה אל נפשי גאלה", כדי לצאת מגלות הגוף צריך מקודם לצאת מגלות הנפש האלקית

בהתלהבות אש קודש על הניסים שעשה עמנו הקב"ה ביציאת מצרים, להוציא אותנו משעבוד הרוחני שהיינו נתונים במצרים לחירות עולם.

הנה כי כן הן אמת שגם עתה אנו נמצאים בגלות הגוף, אולם עם כל זאת אנו מביעים את שמחתנו שהקב"ה הוציאנו מהגלות הרוחנית של טומאת מצרים, ונתן לנו את תורתו הקדושה המלווה אותנו בכל הגלויות, ובזכות התורה אנו יכולים להיות בני חורין אפילו בזמן הגלות, כמו ששינו במשנה (אבות פ"ו מ"ב): "שאינן לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה".

על פי האמור מברך ה"בני יששכר" כמין חומר דקדוק לשון זוהר הקדוש הנ"ל, שהמלאכים חוזרים אל הקב"ה להודות לו על עם קדוש שיש לו בארץ: "דחדאן בחדוה דפורקנא דמאריהון" - השמחים בשמחת הגאולה של הקב"ה. ולכאורה היה צריך לומר: "דחדאן בחדוה דפורקנא דילהון" דפריק לון מאריהון" - השמחים בשמחת הגאולה שלהם שגאל אותם הקב"ה.

אך לפי האמור ביאור הענין הוא, כי המלאכים מדגישים בכונה תחילה את התפעלותם מכך, שאפילו בזמן שישראל נתונים תחת אויביהם בגלות הקשה, הם שמחים "בפורקנא דמאריהון" - בגאולתו של הקב"ה, שהניצוץ האלקי, הנשמה הטהורה שנפח בנו הקב"ה, שהיא חלק אלוך ממעל, יצאה מגלות מצרים לחירות עולם, על ידי שאנו יכולים לעסוק בתורה ולהידבק בהקב"ה ובתורתו, כמו שכתוב (דברים ד-ד): "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום".

דברי ה"בני יששכר" בלשון קדשו

מחמת חביבות הדברים הבה נלמד את דברות קדשו של ה"בני יששכר" בלשון קדשו:

"אך הוא לדעתי, כאשר תדקדק בלשון זוהר שאמר, ואודין ליה על עמא קדישא דאית ליה בארעא, דחדאן בחדוה דפורקנא דמאריהון, הנה לא אמר בחדוה דפורקנא דילהון דפריק לון מאריהון. אך הוא כאשר תדקדק, דהנה הסיפור הזה שאנו משבחים בגלות המור הזה, שגאלנו השי"ת מעבדות לחירות בעת צאתנו מארץ מצרים, בזה תגדל שבחינו, כי אכתי עבדים אנחנו ביותר דחקות, ויותר שעבוד כפלי כפליים לאין משער, בארבע כנפות הארץ בין האומות, ובאריכות הזמן בכפלי כפליים מן גלות מצרים..."

והנה העבד הנתון תחת יד משעבדו בשעבוד רב ועצום בימי זקנתו, האיך ישמח ויגיל בגילה ורנן על שיצא בימי נעוריו פעם אחת משעבוד לחירות, הלא יתאנח במר נפשו על שהוא נתון כעת בצרה ובשביה. אך אף על פי כן ישראל עם קרובו... שמחים בגאולת מצרים, להיות שהיו במצרים עירום ועריה בלא תורה ומצוות, ונשתקעו על ידי זה בזמן קצר במ"ט שערי טומאה.

ומאז שיצאו ונבחרו לסגולה ניתן להם התורה ומצוותיה, ובהם הם מובדלים מכל עם בגלות החל הזה... ובעבור זה נקרא גאולת מצרים גאולת עולם, כי לא היה ולא יהיה עוד גלות כזה להשתקע ח"ו בטומאת הקליפות כל כך... והנה ישראל בגלותם כשמספרים בגאולת מצרים ושמחים על זה, הגם שהם בגלות כעת בכפלי כפליים, אבל הם שמחים בגאולת אדוניהם כביכול, דהיינו גאולת נפשותם חלק אלקי, שכבר הם בנייני של תורה ויודעי שם תפארתו.

וזהו שאמרו בזהר שהמלאכים משבחים מאד את ישראל בסיפור זה, כי תגדל שבחם מאד בזה שהגם שהם נתונים בשביה בעצמם, עם כל זאת הם שמחים 'בפורקנא דמאריהון', היינו גאולת אדוניהם כביכול וכאמור, הנה זה יורה גודל האהבתם להשי"ת, אשר תקטן בעיניהם צער גופם, באשר הם מתנחמים ושמחים בזה אשר כבר נתפרסם כבוד אלקותו יתברך שמו, ואין כאן עוד גלות כגלות מצרים, כי כבר נתרבה הדעת ויודעים את ד' ואת תורתו".

סיפור יציאת מצרים בזמן שיצאנו מגלות הנפש

כעבדא קמיה מאריה אחיזנא בשולי גלימתו של ה"בני יששכר" להוסיף תבלין לדבריו הקדושים, לבאר ביתר שאת הטעם שהמלאכים מתפעלים כל כך מקיום מצות סיפור יציאת מצרים בליל פסח, בהקדם לבאר מה שאנו מקיימים את המצוה לספר ביציאת מצרים בחצי הראשון של הלילה לפני חצות.

והטעם לכך הוא ממה שכתוב במקור המצוה לספר ביציאת מצרים (שמות יג-ח): "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". ודרשו על כך במכילתא כפי שהביא המגיד ב"הגדה של פסח": "והגדת לבנך, יכול מראש חודש, תלמוד לומר ביום ההוא, אי ביום ההוא יכול מבעוד יום, תלמוד לומר בעבור זה, בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך".

והנה בגמרא (ברכות ט. ט) מצינו מחלוקת עד איזו שעה מותר לאכול קרבן הפסח, רבי אלעזר

בן עזריה סובר שמותר לאכול רק עד חצות לילה, כשהכה הקב"ה את בכורי מצרים, ורבי עקיבא סובר שמותר לאכול כל הלילה עד הבוקר, כשיצאו ישראל בפועל ממצרים. וכך שנינו שם על מקרא שכתוב במצות אכילת הפסח (שמות יב-ח):

"ואכלו את הבשר בלילה הזה, רבי אלעזר בן עזריה אומר, נאמר כאן בלילה הזה, ונאמר להלן (שם יב) ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, מה להלן עד חצות, אף כאן עד חצות [פירוש, מה להלן נסתיימה מכת בכורות בחצות לילה, כך מסתיימת מצות אכילת הפסח בחצות], אמר ליה רבי עקיבא, והלא כבר נאמר (שם יא) [ואכלתם אותו] בחיפזון, עד שעת חיפזון. ופירש רש"י: "שנחפזו לצאת, והיינו עומד השחר, כדכתיב (שם כב) לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר".

ומפרש בגמרא: "אמר רבי אבא, הכל מודים כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב, שנאמר (דברים טו-א) הוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה, וכשיצאו לא יצאו אלא ביום, שנאמר (במדבר לג-א) ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה, על מה נחלקו על שעת חיפזון [על איזה חיפזון התכוונה התורה שצריך לאכול את הפסח בחיפזון].

רבי אלעזר בן עזריה סבר, מאי חיפזון, חיפזון דמצרים [כשמייהרו המצרים להוציא את ישראל בחצות לילה אחרי מכת בכורות, כמו שכתוב (שמות יב-א): "ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי גם אתם גם בני ישראל ולכו עבדו את ה' כדברכם", לכן מותר לאכול את הפסח רק עד חצות], ורבי עקיבא סבר, מאי חיפזון, חיפזון דישראל [כשמייהרו ישראל לצאת ממצרים בבוקר].

תניא נמי הכי, הוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה, וכי בלילה יצאו, והלא לא יצאו אלא ביום, שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה, אלא תלמוד שהתחילה להם גאולה מבערב. ופירש רש"י: "מערב נגאלו, נתנו להם רשות לצאת". כלומר כשנתן להם פרעה רשות לצאת ממצרים. וכן פירש רש"י על התורה (דברים טו-א): "הוציאך

כל אחד גאולה פרטיית, אז יהיה אחר כך גאולה כללית, ויבוא משיח במהרה בימינו אמן."

הרי לנו דברים ברורים כי על ידי שנעשה השתדלות להוציא את נפשנו מן הגלות בבחינת: "קרבה אל נפשי גאלה", נזכה לגאולה כללית שיוציא אותנו הקב"ה מגלות הגוף. ענין זה מבואר בהרחבה ב"תולדות יעקב יוסף" בכמה מקומות, כי גלות הנפש היא שורש וסיבה לגלות הגוף, וגאולת הנפש היא שורש לגאולת הגוף, והנה מה שכתב על כך בפרשת פקודי:

"וזה כפל לשון (שמות ג-ד) אהיה אשר אהיה, כי גלות הגשמי נמשך מגלות הרוחני... וזה שכתוב (בראשית נ-כד) פקוד יפקוד, מן פקידה הרוחני נמשך פקידה לגלות הגשמי... ובזה יובן (שמות כ-ב) אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, מגלות הגשמי, על ידי שהוצאתיך מגלות הרוחני, מבית עבדים, מלהיות עבדים לפרעה שהוא היצר הרע, בחינת השכחה לעבודת השי"ת, שזה נמשך מזה, כמו ששמעתי כאשר קרבה אל נפשי גאלה, אז הוא גאולה בגשמי גם כן".

ובאמת מצינו כן בגאולה העתידה, שגאולת הנפש היא תנאי בל יעבור כדי לזכות לגאולת הגוף, כמבואר בגמרא (סנהדרין צז): ופסק כן הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ז ה"ה): "אין ישראל נגאלין אלא בתשובה". והטעם לכך הוא כי מקודם צריך לצאת מגלות הנפש על ידי תשובה ומעשים טובים, ועל ידי זה נזכה לצאת אחר כך גם מגלות הגוף.

גאולת הנפש מגלות מצרים על ידי הקרבת ואכילת הפסח

והנה כאשר נתבונן נראה כי אמנם כן, לא זכו ישראל לצאת מגלות הגוף במצרים, רק בזכות שהקדימו לצאת מטומאת מצרים בשחיטת הפסח ובקיום מצות מילה, כמו שהביא רש"י (שמות יב-ו) בשם המכילתא:

"היה רבי מתיא בן חרש אומר, הרי הוא אומר (יחזקאל טז-ח) ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים, הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו, ולא היו בידם מצוות להתעסק בהם כדי שיגאלו, שנאמר (שם ז) ואת ערום ועריה, ונתן להם שתי מצוות דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה... אמר להם משכו וקחו לכם, משכו ידיכם מאילילים, וקחו לכם צאן של מצוה".

ענין זה מבואר ביתר הרחבה במדרש (שמו"ר טז-ב) על הפסוק (שמות יב-כא):

"משכו וקחו לכם צאן, הדא הוא דכתיב (ישעיה ל-טו) בשובה ונחת תושעון... אתה מוצא לישראל כשהיו במצרים, היו עובדין עבודת כוכבים... אמר לו הקב"ה למשה, כל זמן שישראל עובדין לאלהי מצרים לא יגאלו, לך ואמור להן שיניחו מעשיהן הרעים

הקב"ה לא רצה להוציא את ישראל מגלות הגוף במצרים, עד שיצאו תחילה מגלות הנפש בשחיטת הפסח

"משכו ידיכם מעבודה זרה, וקחו לכם צאן למצוה", כדי לכפר על מה שעבדו עבודה זרה במצרים לטלה

סיפור יציאת מצרים בליל פסח אחרי שחיטת הפסח, ללמדנו כי שורש גאולה הוא גאולת הנפש

חתם סופר: "חייב אדם לראות את עצמו,

כאילו הוא היה מעובדי עבודה זרה ועכשיו קרבו המקום לעבודתו"

אמנם יש לתמוה הפלא ופלא, הלא לפי מה שנתבאר בגמרא עם פירוש רש"י, לא התחילה הגאולה בערב רק אחרי שהכה הקב"ה את כל בכורי מצרים בחצות לילה, שאז קרא פרעה למשה ואהרן והפציר בהם: "קומו צאו מתוך עמי גם אתם גם בני ישראל", הנה כי כן מדוע הקדים הכתוב לצוות עלינו לספר ביציאת מצרים לפני חצות לילה, אשר אז עדיין היינו עבדים לפרעה במצרים.

גאולת הנפש במצרים היתה שורש לגאולת הגוף

חשבתי דרכי ליישב קושיא זו, על פי מה שמבואר בספרים הקדושים הקדמה יקרה, שגלות מצרים היתה כלולה משתי גלויות, גלות הגוף וגלות הנפש, כי מצד אחד היו ישראל נתונים במצרים בגלות הגוף, כמו שכתוב (שמות א-ד): "וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך".

אך בנוסף על כך היו נתונים גם בגלות הנפש, שהרי שקעו שם במ"ט שערי טומאה, עד כדי כך שעבדו לעבודה זרה של המצרים שהיא הטלה, כמבואר במדרש (שמו"ר כא-ז): "בשעה שיצאו ישראל ממצרים, עמד סמאל המלאך לקטרג אותן, אמר לפני הקב"ה, רבונו של עולם עד עכשיו היו אלו עובדים עבודת כוכבים ואתה קורע להם את היס".

והנה כמו שגלות מצרים היתה כלולה מגלות הגוף וגלות הנפש, כן הגאולה מגלות מצרים היתה כלולה משתי גאולות, גאולת הגוף וגאולת הנפש, שהוציאם הקב"ה מגלות הגוף במצרים, וגם מגלות הנפש ממ"ט שערי טומאה שהיו שקועים בהם במצרים. אלא שיש לחקור איזו משתי הגאולות קדמה לחברתה, גאולת הגוף קדמה לגאולת הנפש, או גאולת הנפש קדמה לגאולת הגוף.

ונראה לפתור חקירה זו מדברי הבעש"ט הקדוש זי"ע, כפי שהביא בספר "בעל שם טוב" (פרשת בראשית אות קסו) בשם ה"תשוואות חן" (פרשת וארא): "אמר הבעל שם טוב ז"ל בענין הכתוב (תהלים סט-ט) קרבה אל נפשי גאלה, שהוא תפלה על גאולה פרטיית של הנפש שלו מגלות היצר הרע, וכשיגאל

ה' אלקים ממצרים לילה, והלא ביום יצאו שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל וגו', אלא לפי שבלילה נתן להם פרעה רשות לצאת, שנאמר ויקרא למשה ולאהרן לילה וגו'".

צריך להיזהר לאכול המצה והאפיקומן לפני חצות

והנה שנינו בגמרא (פסחים קב): "אמר רבא אכל מצה בזמן הזה אחר חצות, לרבי אלעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו". והיינו כמו שמפרש שם משום שהקישו הכתוב לקרבן פסח, כמו שכתוב (במדבר ט-יא): "על מצות ומרויים יאכלוהו". וכן האפיקומן שהוא זכר לקרבן פסח צריך לפי רבי אלעזר בן עזריה גם כן לאוכלו לפני חצות, ונחלקו הראשונים הלכה כמי.

לפי שיטת התוספות (מגילה כא. ד"ה לאתווי) הלכה כרבי אלעזר בן עזריה שצריך לאוכלו לפני חצות, כי מצינו כמה סתמי משניות כשיטתו, וכתבו לפי זה: "ואם כן צריך למהר לאכול מצה בלילי פסחים קודם חצות, ואפילו מצה של אפיקומן, שהרי חיוב מצה בזמן הזה הוה דאורייתא".

אולם שיטת הרמב"ם (קרבן פסח פ"ח ה"ד) היא שהלכה כרבי עקיבא שמוותר לאכול את הפסח כל הלילה, כי כלל גדול הוא (עירובין מו): "הלכה כרבי עקיבא מחבירו". אבל אפילו רבי עקיבא מודה כי מדרבנן אינו נאכל אלא עד חצות, כדי להרחיק את האדם מן העבירה שלא יבוא לאוכלו אחרי שעלה עמוד השחר. ופסקו ה"טור" והמחבר ב"שלחן ערוך" (או"ח סימן תעז ס"א) להחמיר כשיטת התוספות: "ויהא זהיר לאכול קודם חצות".

הנה כי כן מטעם זה צריך לקיים מצות סיפור יציאת מצרים בליל פסח לפני חצות, כמו שלמדנו ממה שכתוב במצוה זו: "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" - "בעבור זה, לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך". ואפילו לפי שיטת רבי עקיבא שמוותר לאכול הפסח כל הלילה, הרי גם הוא מודה שמדרבנן צריך לאוכלו לפני חצות, לכן גם מצות סיפור יציאת מצרים צריך לקיים לפני חצות.

ולא לאחריה. ומתרץ ה"חתם סופר" על פי מה ששינו בגמרא (פסחים ז:): "מתחיל בגנות ומסיים בשבח, מאי בגנות, רב אמר מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ושמואל אמר עבדים היינו".

ומבאר ה"חתם סופר" מהי התועלת להזכיר שאבותינו היו מתחילה עובדי עבודה זרה, והנה הדברים [כפי שהביא תלמידו הנ"ל בשמו]: "והנה כמו שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, כמו כן חייב אדם לראות את עצמו, כאילו הוא היה מעובדי עבודה זרה ועכשיו קרבו המקום לעבודתו, והיום כלילה התחיל לעבוד את השם בתחילה, במצוות הנהוגות אותו לילה".

לפי זה מבאר ה"חתם סופר" הטעם שאנו מברכים על מצות סיפור יציאת מצרים רק אחרי קיום המצוה בברכת "אשר גאלנו", ולא לפני קיום המצוה:

"והנה מצינו בטבילת גרים (פסחים ז:): שמברכין לאחר טבילה, מפני שקודם טבילה אינו יכול לומר וציונו, הכי נמי קודם סיפור יציאת מצרים אינו יכול לומר וציונו, מפני שעדיין הוא בבחינת כאילו היה מעובדי עבודה זרה, ולאחר הסיפור שיכול לומר וציונו, אז הוא נכלל בברכת אשר גאלנו".

נמצינו למדים מדברי ה"חתם סופר", ביאור חדש על מאמר המשנה: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", היינו שעל כל אחד מאתנו מוטלת החובה לראות עצמו, כאילו הוא יצא כליל פסח זה מטומאת מצרים שעבדו שם עבודה זרה, ועתה כליל פסח קרבו הקב"ה לעבודתו במצוות שאנו מקיימים כליל פסח.

מעתה מבואר היטב מה שהביא התנא הוכחה לכך: "שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". כלומר שבפסוק זה מבואר שצריך לומר לבנו הטעם שצוה הקב"ה לספר ביציאת מצרים בחצי הראשון של הלילה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפנינו, כדי ללמדנו בכך: "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים", שלא הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים רק אחרי שיצאו מגלות הנפש, על ידי ששחטו את הפסח אלהי המצרים ואכלו אותו על מצות ומרורים.

הנה כי כן הרי זה לקח נשגב בכל דור ודור, שאנו נמצאים בגלות הגוף אצל אומות העולם, שנשכיל להבין כי הסיבה לכך היא, משום שעדיין לא יצאנו מגלות הנפש, ומאחר שליל קדוש זה מסוגל לגאולה כמו ששינו בגמרא (ר"ה יא): "בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל", על כן בכל דור ודור צריך לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים מן הגלות הרוחנית, ובזכות זה נזכה לגאולת הנפש בגאולה העתידה במהרה בימינו אמן.

מרגיש שיש לו חלק ונחלה בסיפור של יציאת מצרים בחצי הראשון של הלילה, שהרי בהיותו רשע אשר נפשו שקועה בגלות היצר, מה יש לו לשמוח על גאולת הנפש בלי גאולת הגוף.

על כך אומר המגיד: "ואף אתה הקהה את שני ואמור לו, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". כלומר שתאמר לו מה שנאמר אצל המצוה לספר ביציאת מצרים כליל פסח: "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים", שהפירוש הוא: "בעבור זה", שיצאנו מגלות הנפש בשחיטת הטלה אלהים של המצרים לקרבן פסח, "עשה ה' לי בצאתי ממצרים", וכינו לצאת ממצרים גם בגוף, "לי ולא לו, אילו היה שם לא היה נגאל", כי הרשע מצד היותו בגלות הנפש, לא היה נגאל ממצרים בגוף, מאחר שגאולת הגוף תלויה בגאולת הנפש.

הנה כי כן ירווח לנו להבין התפעלות המלאכים, כי כאשר הם רואים שאנו מספרים ביציאת מצרים בחצי הראשון של הלילה, שאז עדיין היינו עבדים לפרעה במצרים, והנה עם כל זאת אנו שמחים ומספרים ביציאת מצרים, כי באותה שעה כבר יצאו ישראל מגלות הנפש, על ידי ששחטו את הטלה אלהי המצרים לקרבן פסח להקב"ה, משמחה זו הם מתפעלים ומודים להקב"ה שיש לו עם כזה: "דחדאן בחדוה דפורקא דמאריהון" - השמחים בשמחת הגאולה של הקב"ה, היינו בשמחת החלק אלוך ממעל שיצאה מהגלות.

על פי האמור מצאנו טעם לשבח, מה שנהוג לקרוא בכל תפוצות ישראל עבודת ליל פסח בתואר "סדר", כדי ללמדנו בזה יסוד גדול לקראת הגאולה העתידה, כי כך הוא "סדר" הגאולה שצריך להקדים תחילה גאולת הנפש על ידי תשובה שלימה, ובזכות גאולת הנפש נזכה לגאולה השלימה גם בגוף במהרה.

כליל פסח צריך לראות כאילו יצא עתה מעבודה זרה

בדרך זו במסילה נעלה לבאר כוונת המשנה: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", על פי מה שמיצונו חידוש פלא ב"דרשות חתם סופר" (חלק ב דף רסח טור ד, מפנסק תלמידו ר' פישל סופר ז"ל), שמביא מה שנתקשו הראשונים למה לא תיקנו ברכה על מצות סיפור יציאת מצרים: "אשר קדשנו במצוותיו וצונו לספר ביציאת מצרים".

ויש שתירצו כי ברכה זו כלולה בברכת "אשר גאלנו" שמברכים בגמר הסיפור של יציאת מצרים, אמנם ה"חתם סופר" מתמה על כך, שהרי כלל גדול שנינו בגמרא (פסחים ז:): "כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן". דהיינו לפני קיום המצוה

ולכפור בעבודת כוכבים, הדא הוא דכתיב משכו וקחו לכם, כלומר משכו ידיכם מעבודת כוכבים, וקחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של מצרים ועשו הפסח, שבכך הקב"ה פוסח עליכם, הוי בשובה ונחת תושעון".

הרי לנו דברים ברורים שלא רצה הקב"ה לגאול את ישראל גאולת הגוף ממצרים, רק אחרי שהקדים לגאול אותם תחילה גאולת הנפש ממצרים, על ידי שנתן להם מצות הקרבת הקרבן פסח שהיה אלהי המצרים, וגם מצות מילה שהיא ברית בין הקב"ה לישראל.

מעתה יאירו עינינו וישמח לבנו להבין מה שצונו הקב"ה לספר ביציאת מצרים דוקא בחצי הראשון של הלילה, טרם שקיבלנו רשות מפרעה מלך מצרים לצאת ממצרים, כדי ללמדנו בכך לקח נשגב לדורות עולם, ששורש הגאולה מגלות מצרים הוא על ידי שזכו ישראל לצאת ממ"ט שערי טומאה שהיו שרויים בהם במצרים, שגאולה זו היתה בחצי הראשון של הלילה, אחרי ששחטו את הטלה אלהי המצרים לקרבן פסח ואכלו אותו כליל פסח.

ונראה כי רעיון נשגב זה רמז לנו הקב"ה, בפסוק שצונו לספר ביציאת מצרים בחצי הראשון של הלילה: "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים", אשר מכאן למדנו שהמצוה היא לספר: "בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך", ועל כך מפרש הקב"ה הטעם לכך: "בעבור זה", כלומר בעבור זה שיצאתם מטומאת מצרים באכילת הפסח על מצות ומרורים, "עשה ה' לי בצאתי ממצרים", שיצאנו אחר כך גם בגוף מגלות מצרים.

התשובה החריפה לכן הרשע: אילו היה שם לא היה נגאל

ועתה בא וראה כי על פי האמור יפתח לנו פתח להבין מה שסידר בעל "הגדה של פסח", המשא ומתן בין הבן הרשע ששואל והאב שמשיב לו דברים כדורבנות:

"רשע מה הוא אומר, מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו, ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר, ואף אתה הקהה את שניו ואמור לו, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו, אילו היה שם לא היה נגאל".

הביאור בזה, כי הבן הרשע שנפשו נמצאת בגלות יצר התאוות, אינו מבין לשם מה אנו עושים עבודת ליל הסדר בסיפור יציאת מצרים בחצי הראשון של הלילה, כאשר עדיין היינו עבדים למצרים בגוף, ועל כך הוא שואל: "מה העבודה הזאת לכם", בחצי הראשון של הלילה, ועל זה אומר בעל ההגדה, "לכם ולא לו", כי הוא אינו

לרפואה השלימה של האשה החשובה מרת לאה בת וירג'ני שתחי' - נדבת משפחת מהדב הי"ו -

לקבלת המאמרים באימייל: mamarim@shvileipinchas.com